

El patrimoni cultural

Josep Esquivol. ALEMBA. DGC

Ruïnes de la Neàpolis grega d'Empúries, a començament de segle.

Del conreu de la història a la gestió integral

JOAN BOADAS, JOSEP M. LLORENS & JOSEP MANUEL RUEDA

El segle XX ha vist com el concepte i el paper del patrimoni s'enriqueix i com passava de ser un mer testimoni de l'evolució cultural, que calia investigar per conèixer aquesta evolució i que calia conservar pel seu sol valor de testimoni (per fetixisme), a la seva concepció d'ús social i democràtic, com a recurs identitari, de desenvolupament comunitari i turístic, i com a valor social i econòmic. Tampoc hem volgut ometre una de les principals revolucions en el camp del patrimoni: la seva professionalització.

En aquest article pretenem desgranar com s'ha anat produint aquest procés, analitzant la seva correlació amb l'evolució del conjunt de la societat. Aquesta anàlisi la plantegem a partir de les accions realitzades per persones i organismes, fent especial èmfasi en la comissió de monuments i a partir del perfil d'alguns personatges que ens han semblat especialment importants, malgrat les diferències de criteris que aquestes eleccions sempre poden produir. Per entendre tot el procés ens ha semblat indispensable remuntar-nos al segle XIX, veritable punt de partida per a qualsevol història del patrimoni a les nostres comarques.

L'època de la Comissió de Monuments

Arran dels decrets de desamortització de Mendizábal de 1836, per tal de conservar el riquíssim patrimoni cultural acumulat pels ordes religiosos, supervivent de la crema dels convents de l'any anterior, l'Estat creà el 13 de juny de 1844 les Comisiones de Monumentos Históricos y Artísticos. L'ur missió era catalogar, recollir i conservar llibres i documents, monuments i panteons, pintures i escultures, antiguitats i objectes diversos literaris i artístics pertanyents a l'Estat i ubicats dins de cada província. Havien de crear arxius, tenir cura dels museus i biblioteques existents o crear-ne de nous. El finançament havia de sortir de les diputacions. Els primers vocals de la Comissió de Girona foren nomenats per la Diputació el 20 de juliol de 1844.

Nascudes en plena efervescència romàntica, les comissions de monuments esdevingueren les més immediates institucions responsables del patrimoni històric i artístic durant el primer terç del segle XX. Formades a

partir de 1865 pels acadèmics corresponents d'història i de belles arts, subordinades a l'Acadèmia de Belles Arts des de 1857 i amb lleugers variacions en estructura i competències (reglaments de 1854, 1865 i 1918), mantingueren el seu paper actiu fins a la Guerra Civil. Reconstituïdes el 1939 segons el reglament de 1918, funcionaren (almenys a Catalunya) fins al 1981.

A partir de 1866, el personal de la Comissió, amb noms tan il·lustres com Enric Claudi Girbal i Nadal, Joaquim Botet i Sisó i Emili Grahit, fou el focus generador de la vida cultural de Girona. Eren els impulsors de l'Asociación Literaria de Gerona i de la seva *Revista de Gerona*, de l'Asociación para el Fomento de las Bellas Artes, de la Sociedad Económica de Amigos del País, professors de l'Institut i de la Normal.

El final de l'Asociación Literaria, el canvi del Certamen pels Jocs Florals i l'aparició del modernisme al tombant de segle van marcar el principi de l'estancament de la Comissió, que, desplaçada del centre d'activitat, començà a tancar-se en si mateixa.

En anar canviant les circumstàncies de l'entorn socioeconòmic, cultural i polític amb la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, l'establiment de la Mancomunitat i, finalment, el de la Generalitat, aparegueren una infraestructura cultural i una nova realitat que s'allunyaven radicalment d'allò que representava la Comissió.

De fet, no fou gairebé mai considerada altra cosa que una institució consultiva, les opinions de la qual no sempre eren tingudes en compte per les autoritats pertinents. En la seva pruija per fer valer els seus drets i mantenir la seva legalitat en un entorn canviant, acabà per aïllar-se de la realitat del patrimoni i de la societat que n'havia de ser la principal beneficiària, tot i la presència de figures tan actives com Joaquim Pla i Cargol, Rafael Masó, Carles Rahola, Josep Pasqual i Prats i Joan Subías i Galter, entre d'altres.

Ja amb la Generalitat, el 1933, la Comissaria Delegada va nomenar Lluís Busquets i Mullera director del museu. La Comissió, basant-se en el fet que no havien estat traspassades les competències de les acadèmies, ho considerà una interferència i no acceptà el nomenament. Quan el gener de 1936 la Generalitat dissolgué les Comissions, la de Girona ignorà el decret i continuà reunint-se fins a l'inici de la guerra.

Malgrat aquesta situació, i sempre amb el llast que li imposava la migrada dels recursos econòmics de què disposava, val a dir que en conjunt la Comissió actuà amb bona voluntat i que moltes vegades donà mostres d'una gran perseverança en la consecució dels seus objectius, però, mancada de capacitat executiva, l'èxit depenia tant de l'empenta dels vocals com de la resposta —econòmica o política— que obtenia de Girona o de Madrid.

Un dels principals problemes de les comissions de monuments, assenyalat el 1919 per Jeroni Martorell i reivindicat a Girona per Rafael Masó

Miquel Oliva i Prat en el seu despatx del Museu de Sant Pere de Galligants.

Inauguració de la Sala d'Empúries, al Museu Arqueològic de Sant Pere de Galligants el 25 d'octubre de 1944.

el 1933, fou la inexistència en el seu si de personal preparat específicament per a les tasques que havia de dur a terme i degudament retribuït per la seva feina. A tall d'exemple, el Dr. Josep Pascual i Prats, conservador del Museu entre 1918 i 1931, era metge. Fins a la Guerra Civil, l'únic professional que treballà en el museu fou Lluís Busquets i Mullera, llicenciat en ciències històriques i arqueològiques, contractat per la Comissió com a oficial tècnic per realitzar-ne l'inventari entre 1929 i 1933. Entre 1931 i 1938, data de la seva mort, Lluís Busquets fou arxiver i bibliotecari municipal de Girona.

El nucli de la Comissió de Monuments de Girona fou el Museu Provincial d'Antiguitats i Belles Arts. Iniciats els tràmits per constituir-lo el 30 d'octubre de 1845, els primers objectes hi ingressaren el 1846, procedents de les excavacions realitzades a Empúries per la Comissió i d'una donació de Joaquim Pujol i Santo. Una gran part del pressupost s'invertí en la restauració i adequació del claustre de Sant Pere de Galligants, proposat com a seu del Museu per

l'arquitecte Martí Sureda i Deulovol, que el restaurà. S'obrí al públic el dia de Sant Narcís de 1870.

El Museu fou la principal i la més vigent de les actuacions de la Comissió de Monuments. I també la que ha tingut una major durada. En són la prova viva dos dels museus actuals de la ciutat de Girona: l'Arqueològic de Sant Pere de Galligants, actual seu a Girona del Museu d'Arqueologia de Catalunya, que manté com a nucli inicial la col·lecció arqueològica reunida per la Comissió de Monuments; i el Museu d'Art, que aplega els fons artístics de l'antic Museu Provincial junt amb els del Museu Diocesà. Atrament, la biblioteca del Museu d'Arqueologia de Catalunya a Girona disposa d'un important i valuós fons antic: la biblioteca de la Comissió de Monuments, que inclou bona part de la de Francesc Monsalvatje i Fossas, historiador i vocal de la Comissió, que fou donada pels seus hereus l'any 1917.

Algunes de les més importants iniciatives de la Comissió de Monuments de Girona, que arrenquen del segle XIX, tingueren continuïtat en

el primer terç del XX, però no sempre sota els seus auspicis. Altres institucions reuprenghen amb èxit al cap dels anys iniciatives que la Comissió no prosseguí, generalment per manca de diners o de resposta de les institucions. Vegem-ne alguns exemples.

La Comissió fou la primera institució pública que treballà a fons per la salvaguarda del monestir de Santa Maria de Ripoll, on invertí també una part important dels seus recursos, abans que l'emprengués pel seu compte el bisbe Morgades, després de bandejar-ne la Comissió gironina.

Les primeres excavacions sistemàtiques a Empúries foren realitzades per la Comissió de Monuments entre 1846 i 1847. Des d'aquesta data fins a la definitiva represa de 1908 per part de la Junta de Museus de Barcelona, es configurà l'excel·lent col·lecció emporitana del Museu de Sant Pere de Galligants: la Comissió comprava sistemàticament tots els objectes que li eren oferts procedents d'Empúries. No s'aturaren a pensar que d'aquella manera es fomentava l'espoliació del jaciment. Calia alguna altra solució, que no saberen trobar. Però cal tenir present el fet que el museu era concebut com una col·lecció més, només que de titularitat pública. Joaquim Pujol i Santo, Joaquim Botet i Sisó, Manuel Cazorro, Josep Pascual i Prats, per exemple, tots ells conservadors del museu, foren destacats col·leccionistes privats. Perduda tota relació amb el que es feia a Empúries, llevat d'alguna visita ocasional, no fou fins molt més tard que hi hagué planys per la desvinculació de Girona respecte del conjunt emporità.

El cas d'Ullastret és diferent. Aquí la causa de la situació fou segurament la manca d'empenta: ja el 1905 ingressà al museu una fusaiola procedent del puig de Sant Andreu. La identificació del gran jaciment tingué lloc, però, l'any 1931, en què en donà avis Lluís Pujol, de l'Escala, membre d'amics de l'Art Vell. En tot

CRONOLOGIA

- 1836 Decrets de Desamortització de Mendizábal.
- 1844 13 de juny, creació de les comissions provincials de monuments Històrics i Artístics. 20 de juliol: nomenament dels dos primers vocals de la Comissió de Monuments de Girona.
- 1845 La Comissió de Monuments de Girona inicia el procés de creació del Museu Provincial. Els primers ingressos es realitzen el 1846. El Museu s'instal·la provisionalment a l'Institut Vell.
- 1848 Amb el fons provinents de la Desamortització, creació de la Biblioteca anomenada de l'Institut. El 1855 esdevé Biblioteca Provincial.
- 1870 *Obertura al públic del Museu Provincial d'Antiguitats i Belles Arts de Girona*, instal·lat en el claustre i sobreclaustre de Sant Pere de Galligants.
- 1893 Creació del museu d'Antiguitats d'Olot. Serà obert al públic el 1905 com a Museu-Biblioteca d'Olot.
- 1895 Darrer número de la *Revista de Gerona*.
- 1908 Inici de les excavacions de la Junta de Museus de Barcelona a Empúries.
- 1918 L'Arxiu d'Hisenda de Girona és transferit a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.
- 1919 Creació del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols.
- 1920 Creació del Museu Cau de la Costa Brava.
- 1929 Creació de l'entitat privada Amics de l'Art Vell, que entre aquest any i 1935 realitza 39 intervencions a les comarques de Girona.
- 1930 La Diputació finança la restauració dels Banys Àrabs.
- 1932 Inauguració de la Biblioteca Municipal de Girona, a les actuals Sales Municipals d'Exposició. És clausurada el 1938.
- 1934 20 de març: Llei del Servei de Biblioteques, Arxius, Museus i Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya. 3 de juliol: Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya.
- 1935 Creació del Museu de Tossa.
- 1936-1938 Actuació de la Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic.
- 1942 Inauguració del Museu Diocesà de Girona, creat el 1935 (obre al públic el 1952).
- 1946 Fundació del Instituto de Estudios Gerundenses. Primer número dels *Anales* (des de 1979, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*).
- 1947 Inici de l'excavació del puig de Sant Andreu (Ullastret). El jaciment és comprat per la Diputació de Girona i el Museu Monogràfic creat el 1961.
- 1951 Inauguració de la Biblioteca Provincial a l'edifici de l'Hospici (actual Casa de Cultura).
- 1952 Creació de l'Archivo Histórico Provincial, a l'Institut Vell. El 1963 és traslladat a la Casa de Cultura.
- 1955 Primer número de la nova *Revista de Gerona* (des de 1976, *Revista de Girona*).
- 1957 Creació del Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona.
- 1966 Inauguració de la Casa de Cultura de Girona i celebració del II Congreso Nacional de Bibliotecas. Creació del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments de la Diputació de Girona.
- 1972 Creació del Patronato de Excavaciones Arqueológicas Submarinas de la Provincia Marítima de Gerona, vinculat al Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques.
- 1982 Creació de la Xarxa de Museus Locals i Comarcals de Catalunya.
- 1983 Inauguració de l'Arxiu Històric Comarcal de Santa Coloma de Farners, el primer de la xarxa d'arxius comarcals de les comarques de Girona.
- 1985 Obertura de l'Arxiu Històric de Girona. Llei d'Arxius. Llei del Patrimoni Històric Espanyol. Fundació de l'Associació d'Arxivers de Catalunya.
- 1986 Inauguració de la nova seu de l'Arxiu Municipal de Girona a l'Institut Vell.
- 1989 Fundació de l'Associació de Museòlegs de les Comarques de Girona. Primer Congrés Català de Museus Locals i Comarcals (Arbúcies-Olot).
- 1990 Llei de Museus. Derogació de la Xarxa de Museus Locals i Comarcals.
- 1992 Creació del Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya (CASC), amb seu a Girona.
- 1993 Llei del Patrimoni Cultural Català. Llei del sistema bibliotecari de Catalunya.
- 1994 Creació del Servei d'Atenció als Museus, amb seu a Pedret.
- 1999 Segon Congrés Català de Museus Locals i Comarcals (Arbúcies-Girona-Olot-Terrassa).

aquest lapse no hi ha constància de cap activitat de la Comissió en relació amb Ullastret, indret enclavat en una comarca de gran riquesa arqueològica i monumental. La seva excavació no començà fins al 1947.

La Porta Ferrada fou objecte d'un informe de la Comissió signat per Emili Grahit i Manuel Almeda el 30 de gener de 1896. La seva restauració

la van dur a terme els Amics de l'Art Vell el 1931.

Aquesta entitat, que s'havia fundat el 1929 a Barcelona, realitzà diverses restauracions i una important tasca de control i substitució de les institucions públiques. Fou la primera participació privada de volada en tasques de protecció de patrimoni. El 1935 tenia a les comarques de Girona 113

socs, entre els quals hi havia diversos vocals de la Comissió de Monuments i de la Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic que actuà en temps de guerra.

Entre 1929 i 1935, els Amics de l'Art Vell realitzaren a casa nostra un total de 34 actuacions, com les restauracions de la Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols (1931) i del claustre

de Breda (1932) i l'excavació i restauració de la muralla romana d'Empúries (1933-1934). A títol de comparació, entre 1914 i 1925 el Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Mancomunitat, abocat a tasques de catalogació, només restaurà el portal de Santa Caterina, a Torroella de Montgrí, i la Diputació, els Banys Àrabs el 1930.

La República i la Guerra Civil

Malgrat la brevetat del període republicà (i més si considerem els mesos transcorreguts entre els fets d'octubre de 1934 i la victòria del Front Popular de gener de 1936), en aquests anys fou molt important l'aprovació de lleis (i sobretot el seu esperit) destinades a la protecció del patrimoni cultural.

Pel que fa al Govern de la República, el text legislatiu més remarcable del període és la Ley del Patrimonio Artístico Nacional (de 13 de maig de 1933) promoguda pel Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes.

La Generalitat de Catalunya, per la seva part, i des de la Conselleria de Cultura encapçalada per Ventura Gassol, impulsà la Llei de Conservació del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya (de 3 de juliol de 1934) i la Llei del Servei de Biblioteques, Arxius, Museus i Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya (de 20 de març de 1934).

El primer dels textos legals indicava, entre altres disposicions, que la Direcció General del Patrimoni Històric, Artístic i Científic podria confiscar (per tal de ser lliurats a l'arxiu, biblioteca o museu que determinés) els immobles i objectes mobles que estiguessin en possessió de les corporacions i entitats, tant les civils com les eclesiàstiques, així com dels particulars, i que no li fossin notificats en el transcurs d'un període de sis mesos.

Respecte a la segona de les lleis esmentades, s'ocupava d'organitzar

Treballs d'excavació al Puig de Sant Andreu d'Ullastret, el març de 1961.

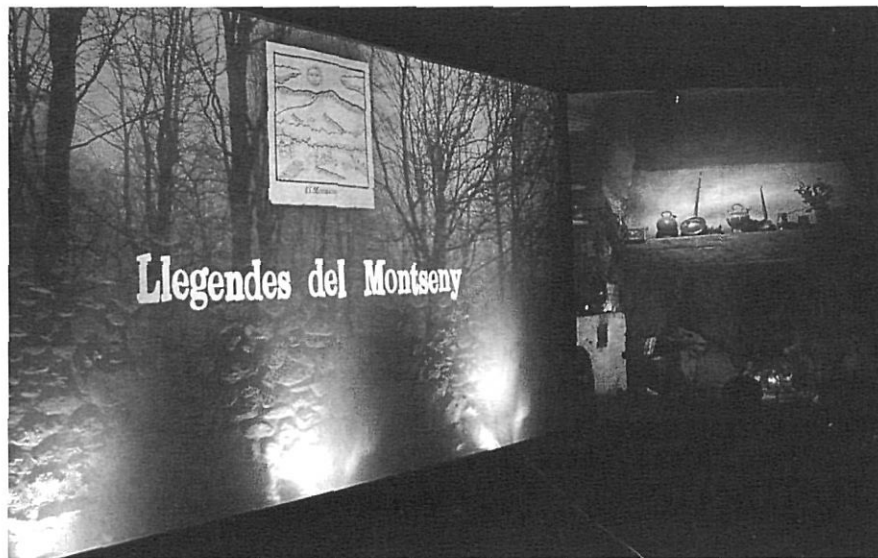
l'estructura i les competències del que seria un Servei dividit en cinc seccions: Biblioteques, Arxius Documentals, Museus, Monuments i Excavacions.

Poca transcendència va poder tenir aquest marc legislatiu en les actuacions sobre el patrimoni cultural de les comarques gironines. Les actes de la Comissió Provincial de Monumentos recullen, l'any 1931, la comunicació de Josep Ansesa on manifestava l'autorització (atorgada pel Ministeri d'Instrucció Pública) per tal de desmuntar les restes del claustre de Sant Francesc (carrer Nou) amb l'objectiu de reconstruir-lo a S'Agaró. També el mateix any continuaven les obres de restauració dels Banys Àrabs, l'Estat destinava 80.000 pessetes a la consolidació de les ruïnes de Sant Pere de Rodes i la Diputació de Barcelona regalava, amb destinació al

Museu de Sant Pere de Galligants, una còpia de l'Escolapi trobat a Empúries.

La comunicació a l'alcalde d'Ullastret per tal que suspengués tots els permisos de sostracció de pedra o terra de la zona d'emplaçament del poblat ibèric evidència que almenys fins a l'any 1932 aquesta devia ser una pràctica relativament corrent.

L'informe favorable per tal que l'església de Santa Cecília de Molló fos declarada monument històric nacional, la comunicació a l'alcalde de Roses indicant-li que en les obres de demolició de la Ciutadella es tingués cura de respectar la seva porta d'entrada, o l'exigència al propietari de l'Abadia de Vilabertran que paralizés les obres fins que no disposés de la deguda autorització són algunes de les actuacions de la Comissió Provincial durant els anys 1933-1935.

El museu etnològic del Montseny -la Gabella-, a Arbúcies.

La Guerra Civil

Disposem de tres elements clau que ens permeten conèixer amb relativa precisió els avatars soferts des del primer dia pel patrimoni cultural gironí en el període de la sublevació militar de 1936-1939. Ens referim a les actes de la Comissió de Patrimoni, l'informe mecanoscrit de 5 pàgines (de 12/06/1939) redactat per Agustí Duran i Sampere i titulat *El Depósito de Archivos de Gerona* i l'article de Francesc Riuró «La lluita per la salvaguarda del patrimoni artístic».

De seguida, el 22 de juliol de 1936, es va constituir la Comissió del Patrimoni Artístic i Arqueològic de les Comarques Gironines, presidida per Miquel Santaló (que de fet substituïa l'antiga Comissió Provincial de Monumentos), amb un triple objectiu: conèixer millor el resultat d'algunes actuacions extremistes sobre edificis religiosos i particulars que contenien obres d'art, intervenir en alguns immobles religiosos que havien estat ocupats i presentar riscos en la seva integritat i procurar que els béns amb valor històric, artístic o arqueològic intervinguts pel Comitè de Confiscacions fossin tramesos a la Comissió de Patrimoni.

Les actes de la Comissió i el testimoni de Francesc Riuró indiquen que en els primers mesos l'actuació d'aquest ens fou delicada i conflictiva: des d'evitar l'eliminació dels altars de la catedral (almenys els de més valor artístic) fins a aconseguir desallotjar de vehicles l'església de Sant Feliu, convertida en garatge pel Sindicat de Transports, tot i que no s'aconseguí recuperar la capella de Sant Nicolau, ocupada pel Sindicat de la Fusta.

No menys delicat fou el tema de l'exploració, exigida pel Comitè de Confiscacions, del sepulcre de Sant Narcís. Esdevinguda el dia 12 d'agost de 1936 amb presència d'autoritats, metges i tècnics, s'extraguereu del sepulcre els elements de valor arqueològic. Dos dies més tard, i contravenint les ordres del comissari general, les despulles foren exposades a les actuals sales d'exposició de la Rambla de la Llibertat.

A Girona encara, la Comissió intervingué en el desmuntatge de l'orgue de la Catedral i en el rebaixament dels murs del cor, en la breu represa de les obres (a partir de setembre de 1937) del passeig Arqueològic i en el trasllat dels sis apòstols que encara restaven a la porta del mateix nom a la

catedral: en l'intent, quatre de les estàtues quedaren totalment esmicolades.

La Comissió va tenir èxit en la recuperació d'elements patrimonials procedents de la Bisbal (Sant Miquel i la Verge gòtica), Cruïlles (majestat i retaule), Púbol, la Pera (retaules), Sant Jordi Desvalls (imatges barroques), Sant Joan les Fonts (majestat), Montagut, Besalú, etc., i no va poder evitar que a molts municipis (la Bisbal, Canet d'Adri, Santa Pau, etc.) es perdessin per sempre diferents elements vinculats al culte litúrgic.

El febrer de 1937 (just un any abans de la seva desaparició) la Comissió va tenir temps encara de seleccionar les peces (entre elles el Tapís de la Creació o l'estàtua de Carlemany) que van figurar en la gran exposició d'art català medieval al Jeu de Paume de París.

El patrimoni documental

L'informe de Duran i Sampere en relació amb els arxius de Girona en època de guerra permet saber la situació dels fons documentals gironins. L'autor afirma que els treballs de protecció varen anar a càrrec d'Elies Serra i Ràfols, amb l'ajuda de Fèlix Gambús, i que no es pogué començar a treballar fins al mes de maig de 1937, quan ja «muchos archivos parroquiales y monacales habían sido destruidos».

L'edifici que es va habilitar fou la casa Falló, contigua i comunicada amb el Palau Episcopal. Els més de mil metres de prestatges útils (el juny de 1939) varen servir per acollir part de l'Arxiu de la Catedral (amb documentació procedent dels monestirs d'Amer, Roses, Osor, Ullà i Breda) i el de la col·legiata de Sant Fèlix (més de 1.600 volums i lligalls i més de 4.500 pergamins).

A can Falló s'hi acabà dipositant també el fons notarial. Instal·lat amb molt poques garanties de seguretat a la Casa Vinyes, actual Palau de la Diputació, va haver de ser traslladat

PERSONATGES

Joaquim Pla i Cargol (Girona 1883-1978)

Corresponent de la Real Academia de Bellas Artes (1927) i de la Real Academia de la Historia (1946), vocal de la Comissió Provincial de Monuments des de 1927 i secretari d'aquesta institució durant molts anys, soci fundador -tresorer primer i vicepresident després- de l'Institut d'Estudis Gironins, cronista oficial de la ciutat de Girona, Joaquim Pla i Cargol esdevingué una de les personalitats més destacades de la vida cultural gironina.

Des de la seva incorporació fou el principal impulsor de la Comissió de Monuments i el divulgador de les seves activitats. Prolífic escriptor, especialment sobre temes gironins, d'entre la seva abundosa obra destaquen, en el camp del patrimoni cultural, els volums de la Biblioteca Gerundense de Estudios e Investigaciones, el *Catálogo de las obras de pintura y escultura existentes en el Museo Provincial de Gerona*, de 1932, i *Comisión Provincial de Monumentos de Gerona. Un siglo de actuación (Memoria)*, de 1948-1950, primera síntesi històrica detallada de les activitats de la Comissió de Monuments de Girona.

Jaume Marquès i Casanovas (Sant Martí Vell (Madremanya), 1906 - Girona, 1992).

Ordenat prevere el 1929, un any després obtingué el títol de doctor en dret canònic. El 1939 va ser nomenat membre de la Comissió de Litúrgia i Art Sagrat i el 1947 va obtenir la condició de canonge, secretari capitular, arxiver de la Catedral de Girona i director del Museu Diocesà. Fou president (1964) de la Comissió Diocesana d'Art Sagrat i responsable des de 1965 de l'Arxiu de la Diputació de Girona. L'any 1974 va ser nomenat delegat diocesà dels Arxius Eclesiàstics i el gener de 1979 cronista oficial de la ciutat de Girona. Publicà més d'un centenar d'articles i dels seus llibres cal destacar *El Beatus de Gerona* (1962;1976) i els quatre volums *Girona Vella* (I i II), *Indrets de Girona* i *Casals de Girona*.

Lluís Batlle i Prats (Girona, 1909-1983).

Doctor en filosofia i lletres. D'ençà de 1939 va dirigir l'Arxiu Municipal de Girona, activitat que compaginà amb la docència a l'Institut de la ciutat. Membre fundador (i secretari) el 1946 de l'Institut d'Estudis Gironins, fou nomenat acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia de Madrid i vocal de la Comissió Provincial

de Monuments. L'any 1950 va ser elegit acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, i el 1979 cronista oficial de la ciutat de Girona. Publicà més de dos centenars d'articles i els llibres *La Biblioteca de la Catedral de Gerona desde su origen hasta la imprenta* (1947) i *La cultura a Girona de l'Edat Mitjana al Renaixement* (1979).

Miquel Oliva i Prat (Girona, 1922-1974).

Arqueòleg de camp per vocació i per formació, bon coneixedor del territori i de la gent de les nostres comarques i ben conegut per aquesta, Miquel Oliva i Prat és, juntament amb Lluís Pericot, Francesc Riuó i Pere de Palol, una de les figures capdavanteres de l'arqueologia gironina. Conservador (1943) i director (1961) del Museu Arqueològic Provincial, professor universitari a Girona i a Barcelona, vocal de la Comissió de Monuments i de l'Institut d'Estudis Gironins, conseller de Patrimoni, des del seu càrrec de director del Servei Tècnic d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació (1957) desplegà una frenètica activitat tant en el camp de l'arqueologia i els museus (penseu en els jaciments i el museu d'Ullastret, l'obra de la seva vida, i el museu de Sant Pere de Galligants) com en el del patrimoni historicoartístic (des de la Ciutadella de Roses a les fortaleses i petites esglésies romàniques disperses pel país, passant per tots i cadascun dels nostres municipis).

Enric Mirambell i Belloc (Girona, 1922).

Doctor en filosofia i lletres (secció d'història), facultatiu d'Arxius i Biblioteques.

Va dirigir la Biblioteca Pública de Girona del 1949 al 1987. Va traslladar la Biblioteca, ubicada a l'Institut Vell, a l'Antic Hospici, edifici que es convertí en Casa de Cultura, i la va transformar en un veritable centre de lectura. L'any 1952 se li encarregà la direcció de l'Arxiu Històric Provincial, de nova creació. Després de reunificar els fons documentals dispersos i desorganitzats, aquests s'ubicaren a la Casa de Cultura. L'any 1987 fou nomenat cronista oficial de la ciutat de Girona. De les seves publicacions destaquem la *Història de la imprenta a la ciutat de Girona* (1988) i el *Repertorio de Índices* (1976).

De les seves publicacions destaquem la *Història de la imprenta a la ciutat de Girona* (1988) i el *Repertorio de Índices* (1976).

quan el juny de 1937 la Comissaria d'Ordre Públic va reclamar l'ús d'aquell immoble. Els protocols posteriors a 1800 es dipositaren en una sala de la col·legiata de Sant Feliu. Arxius monacals (convent del Carme

de Girona, del priorat de Cervià, de les Bernardes del Mercadal, de Sant Daniel de Girona i de Sant Vicenç de Besalú), patrimonials (casa Carles, casa Foixà, Camps i Vilahur) i de diverses institucions (Pia Almoina, Se-

minari, Comptadoria d'Hipoteques, etc.), així com els fons notarial, parroquials i la documentació de la Comptadoria d'Hipoteques de la Bisbal d'Empordà, s'aplegaren també al dipòsit ubicat a can Falló.

TEXTOS

La Comissió de Monuments de Girona vista per Josep Pla

No sol ser habitual que un organisme encarregat de vetllar pel patrimoni històric sigui objecte de curiositat literària més enllà dels treballs erudits o d'investigació que l'esmentin. Però la Comissió de Monuments de Girona no s'escapà de la fina observació i de la valoració de Josep Pla:

L'entrada en aquest claustre significava la penetració en un organisme anomenat la Junta Provincial de Monuments, organisme provincial i venerable, dedicat a presidir, des de feia anys, la successiva i implacable ruïna de la monumentalitat provincial. En els claustres, la Junta hi tenia instal·lat un considerable magatzem, un bric-à-brac d'objectes diversos, alguns de positiu valor, anomenat Museo Provincial. (Girona. Un llibre de records. Obra Completa, 3, pàg. 207. Barcelona, Destino, 1972).

Amb un punt de subtil ironia, però amb un to iminentment amable i indulgent, Pla fa evidents algunes de les contradiccions de la institució, fonamentalment la manca gairebé absoluta de recursos (que de mica en mica deixà en ben poca cosa la innegable bona voluntat i predisposició de la major part dels seus components), la manca de força executiva i el menysteniment amb què era considerada, tant pels polítics com per la societat del seu temps:

Tinc una vaguíssima notícia del que ha fet per Girona la Comisión Provincial de Monumentos. Aquest fou un organisme de l'Estat i de la Diputació Provincial. A l'Estat, se li ocorregué la creació d'aquest organisme a totes les províncies, del qual formaren part, a Girona, els erudits més conspicuament vells de la ciutat i del país; ara: el presupost de l'Estat per a Belles Arts fou, durant anys i anys, absolutament grotesc. Ni un cèntim. ¿Què havien de fer aquells pobres senyors erudits, llegits i coneixedors del país, si no tenien diners ni per a remoure una pedra? La Comissió visqué d'algunes magres deixalles de la Diputació provincial -ben poca cosa, evidentment. [...]

La falta de diners i la composició natural de la Comisión Provincial de Monumentos, en la qual es refugiaren, durant decennis i decennis, alguns erudits autèntics i altres potser no tant, si més no molt provincians, ha fet que aquest organisme hagi tingut, en general, escassa estimació. Ha estat un organisme passiu, però potser no podia ser de cap altra manera, atesa l'absoluta falta crematística de possibilitats. El provincianisme consisteix, en definitiva, en una falta de passió, d'entusiasme, en una passivitat. L'organisme ha estat criticat i parodiat. No sé pas si n'hi ha per a tant, sobretot pensant que aquest nucli ni tan sols ha tingut a Girona un local propi per a reunir-se els seus components i parlar. Ha estat una fantasia, una irrisorieta provincial. [...]

La Comisión Provincial de Monumentos és un organisme d'Estat que, per falta de diners, hagué de trobar en la Diputació Provincial una ajuda, certament magra, però real. Aquesta mateixa pobresa d'estat ha produït a Girona un fenomen positiu i agradable, consistent en això: que una gran part de les coses trobades en aquestes terres són propietat de la Diputació Provincial, perquè fou aquest organisme els qui les pagà o les obtingué pels concursos o premis que donà. [...] Després del que acabo d'escriure, no em veuria pas amb força per a fer una paròdia i encara menys un atac a la Comisión Provincial de Monumentos. Treballant a través de decennis i decennis nefastos, desproveïts de l'interès general, sense ni un clau, sense la menor col·laboració de la gent -en l'actualitat la situació és molt diferent-, ha fet una obra de formigueta, si voleu més aviat passiva: ha anat recollint i suscitant tot el que ha pogut, que ha acabat per formar, amb el pas dels anys, un volum considerable. Ha estat una obra feta amb un esperit provincial. Sí. És exacte. Ara: el més normal hauria estat no fer res. [...] Aquells erudits que han estat qualificats de carrinclons i provincials, alguna cosa feren. Amb una constància admirable recolliren el que pogueren, el que s'anava trobant.

(La Girona del meu temps i la d'avui (En la inauguració de la Fontana d'Or). Obra completa, 32, pàg. 569-572. Barcelona, Destino, 1977).

La Dictadura

La postguerra suposà un fre cultural de primer ordre i una liquidació de tot el moviment cultural precedent. S'imposà una cultura dirigida i manyaga al règim. El camp del patrimoni no fou diferent. L'actuació duta a terme en aquest període va ser pobra, sobretot en els primers anys, el temps de l'autarquia. Evidentment la cura pel patrimoni no era una prioritat i menys si podia ser emprat per allunyar-se del discurs oficial. Per tant els estudis locals, que podien parlar d'identitats diferents a *la unidad de destino en lo universal*, eren bandejats o

transformats. Les anàlisis d'elements o successos contemporanis eren obvies. No obstant això, a les nostres comarques van sorgir uns fars culturals que mantingueren la flama dels estudis locals: ens referim als centres o instituts d'estudi. Cal preguntar-se per què en un article sobre el patrimoni donem rellevància a aquest tipus de centres. La resposta rau en el fet que aleshores no hi havia unes polítiques de gestió ni de conservació del patrimoni ben definides, ni tan sols hi havia un concepte de patrimoni tal com l'entenem ara. El que hi havia era actuacions puntuals de restauració de restes arquitectòniques, pictòriques...

d'interès indubtable i quantitat d'estudis diversos de caire artístic o històric d'aquest patrimoni. Altres tipus de patrimoni, com ara l'etnològic, eren coneixements secundaris. A ningú se li acudia parlar de patrimoni natural, científic o tècnic. El patrimoni, potser inconscientment, eren només els vestigis artístics dels nostres avantpassats (arquitectura, pintura, escultura...). Per altra banda, conceptes com gestió, ús social i socialització o democratització del patrimoni, que començaven a difondre's a Estats Units o a l'Europa occidental després de la 2a Guerra Mundial, aquí no eren ni tan sols percebuts: es continuava tractant el patri-

moni de manera descriptiva i formal, amb mal dissimulades connotacions romàntiques, com si estiguéssim al final del s. XIX o començament del XX. De fet la idea del patrimoni com a disciplina, com un plantejament integral, ens arribà amb la democràcia, com veurem.

Aleshores entendrem la importància dels instituts d'estudis per al nostre patrimoni. Aquests eren els únics centres que ateniaven alguna faceta del patrimoni, bàsicament la d'investigació. Així, l'any 1946 es creà l'Institut d'Estudis Gironins, al qual seguiren l'Institut d'Estudis Empordanesos, el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles i el Patronat d'Estudis Històrics d'Olot. El primer president de l'Institut d'Estudis Gironins fou Tomàs Carreras i Artau, que fou també regidor de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona i a qui devem l'impuls per a la creació del Museu d'Arts i Tradicions Populars i del Museu Etnològic de Barcelona, que propugnaren Violant i Simorra i August Panyella. La consolidació de l'acció dels instituts d'estudis va arribar el 21 de desembre de 1962 de la mà de la Diputació de Girona, amb la creació del Patronat Provincial de Cultura Francesc Eiximenis.

Dels primers anys del franquisme, a banda de la iniciativa ciutadana dels centres d'estudis, s'ha d'assenyalar l'acció de l'Església sobretot en el camp dels museus. Les dècades dels 40 i els 50 es creen el Museu Diocesà de Girona, el Museu-Tresor Parroquial d'Olot i el Museu-Tresor de la Catedral de Girona. També van néixer altres centres patrimonials per iniciativa administrativa municipal, provincial o estatal, però sempre circumscrits a les grans poblacions gironines. Bons exemples d'aquest lleuger despertar dels anys 50 són la creació per fires de 1951 de la Biblioteca Provincial de Girona o, l'any següent, la de l'Arxiu Històric Provincial a l'antic institut del carrer de la Força. També s'intentà donar un impuls al

Jordi S. Carrera CRDL AG

La sala d'investigadors de l'Arxiu Municipal de Girona.

món de les biblioteques amb el centre coordinador de biblioteques, nascut l'any 1954. Pel que fa a la política de creació de museus o de redefinició de col·leccions ja existents, l'activitat va ser feble: els anys 40 s'inauguraren el Museu d'Art Modern d'Olot i el Museu de l'Empordà de Figueres, mentre que als anys 50, Salvador Claret exposava permanentment la seva col·lecció d'automòbils.

Una altra iniciativa transcendental per a la difusió del patrimoni gironí, bàsicament de la seva investigació, fou l'aparició l'any 1955 de la *Revista de Girona*, que recollia la capçalera de l'antiga publicació del mateix nom editada a final del segle XIX. La *Revista* és un bon censor de l'evolució del concepte de patrimoni a casa nostra. Els articles sobre aquest tema que s'hi han publicat són innombrables, però fins a l'any 1977 (núm. 80), cap no incorporava la paraula 'patrimoni' en el seu títol. L'introduïdor del mot fou Pere Freixas, amb «Participació de la joventut en la restauració i conservació del patrimoni arquitectònic». Aquest article és significatiu per la

seva temàtica (participació en el patrimoni) i perquè representa l'arribada d'una nova generació d'especialistes en patrimoni, que van prendre el relleu a cronistes de la talla de Pla Cargol i d'altres.

Els anys 60 i el primer lustre dels 70, que van estar marcats per la bonança econòmica del *desarrollo* i del boom econòmic, van ser escenari de noves inversions en restauració i conservació i en la creació d'alguns centres patrimonials d'indubtable importància per al desenvolupament posterior del patrimoni a les nostres comarques, tant pel que fa a conservació com a investigació i difusió. Ens referim al Servei d'Investigacions Arqueològiques de Girona (creat, però, l'any 1957, dirigit per Miquel Oliva i Prat i avui integrat al Museu d'Arqueologia de Catalunya), al mateix Patronat Eiximenis i al Museu d'Art de Girona (1979).

Aquest període va estar marcat per l'acció decidida d'una institució, la Diputació de Girona, que impulsà una activitat considerable de restauració de monuments, que seria massa llarg de

Pep Callís

La Ciutadella de Roses.

tallar. També va assumir la responsabilitat d'excavacions arqueològiques com Ullastret, el conjunt de la Ciutadella de Roses, el Puig Rom, el poblat ibèric de Sant Julià de Ramis, diferents derelictes, l'Arbreda... Va crear museus com el d'Ullastret (1961) i va adquirir la farmàcia de Llivia (que anys més tard va esdevenir museu), sense oblidar la creació del Patronat Francisc Eiximenis, la *Revista de Girona* i del Servei d'Arqueologia, ja esmentats.

Realment era un despertar en les polítiques de patrimoni.

També cal esmentar una curiositat: el 17 d'abril de 1973 es publicà al BOE un decret del Ministeri d'Educació i Ciència pel qual es creava el Museu de Gerona. Aquest museu s'organitzava en seccions: una de belles arts, una altra d'arqueologia i una d'arts i costums populars; una concepció clàssica que mai no va veure la llum.

Dues accions més marquen el redreçament del món del patrimoni a les nostres comarques: la realització del II Congreso Nacional de Bibliotecas, que va tenir lloc a Girona entre els dies 3 i 8 d'octubre de 1966, i la publicació a la *Revista de Girona*, el mateix any, del primer fascicle del *Catálogo de los monumentos de la pro-*

víncia de Gerona, elaborat per Miquel Oliva Prat. Anteriorment, el 1962, la Diputació ja havia publicat un *Catálogo Monumental de la Província*, a cura de Jaume Marqués.

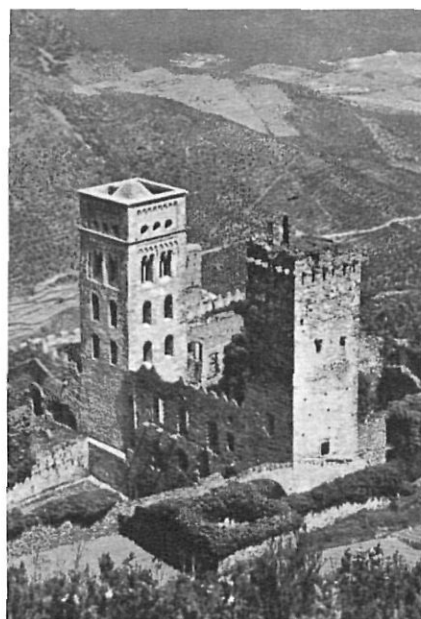
A partir dels anys 70, aquest redreçament es va estendre a la societat civil, a les administracions municipals i a d'altres àmbits del patrimoni, com el natural. Així, l'any 1970 es creà la Mancomunitat de la Garrotxa per a la defensa i protecció del paisatge i els tresors volcànics, i el 1971 la Junta Assessora del Patronat de la Muntanya del Montseny, que són els antecedents immediats dels actuals parcs.

L'Església també va crear un seguit de museus parroquials (Sant Joan de les Abadesses, Castelló d'Empúries...) i els ajuntaments van començar a incorporar els museus en els seus dissenys de polítiques culturals (Torroella de Montgrí, Palafrugell, Girona...). A nivell ciutadà va aparèixer l'Associació Arqueològica de Girona (1973), de la mà de Josep Canal, impulsora dels estudis i la recuperació de nombrosos jaciments del paleolític. De fet, durant els anys 70 l'Associació i el Servei d'Arqueologia van liderar el millor moment de les nostres comarques en aquest camp.

Quant l'art van sorgir una sèrie d'iniciatives museístiques: Museu Dalí de Figueres (1974), Museu Aragay de Breda, Museu Perrot-More i Museu d'Art de Girona.

Aquest renaixement del patrimoni, però, estava encara allunyat de les avantguardes teòriques que dominaven Europa i els EUA en aquells anys, que portaven a crear museus de barri, museus de minories, ecomuseus, centres d'art com a llocs de creació, parcs històrics... Es generalitzava, per altra banda, la idea que la cultura i la natura eren dues cares de la mateixa moneda: es prenia consciència que el paisatge, sobretot el del Primer Món, era un fet cultural. Tot aquest moviment cristal·litzà a nivell mundial amb la creació de les Reserves de la Biosfera l'any 1976 per part de la UNESCO. En l'àmbit dels parcs catalans, la nova filosofia s'aplicà tant sols al Montseny, que va esdevenir Reserva de la Biosfera l'any 1978. Tanmateix, pel que fa a patrimoni cultural es vivia d'esquena a aquest nou horitzó conceptual, i ja no parlem de gestió integrada. Als museus hi arribà més tard, gràcies a l'impuls del corrent

El Monestir de Sant Pere de Rodes.

N. Sans

Els jardins de Cap Roig, a Palafrugell.

anomenat «nova museologia» (Congrés ICOM de Lisboa, 1985).

L'explicació d'aquest retard es troba en el constrenyiment cultural a què el franquisme va sotmetre el país, amb especial incidència en aquelles societats que podien presentar realitats culturals diferents; això féu que la tasca i la finalitat principal del patrimoni i dels centres que el guardaven o gestionaven fos la recuperació identitària. Una vegada assolida aquesta etapa, es feien inevitables la modernització conceptual i de gestió i, paral·lelament, la professionalització del sector.

El període democràtic

Amb la democràcia va arribar la democratització del patrimoni. Arxius, biblioteques i museus es van estendre per tot el territori, en un primer moment gràcies a les respectives xarxes, algunes —com la de museus— actualment derogades. També es restauraren més monuments que mai. Avui a les nostres comarques hi ha 70 museus, 42 arxius i 54 biblioteques, i s'han restaurat multitud d'esglésies, ermites, monestirs...

Es van començar a entendre com a patrimoni tots aquells elements que

han perviscut i són testimonis del nostre passat: etnològics, arqueològics, històrics, artístics, naturals, científics, tècnics... Fins i tot els jardins botànics són element d'atenció dels especialistes en patrimoni. I a les nostres comarques n'hi ha d'excel·lents (Mar i Murtra, Pinya de Rosa a Blanes, el de Cap-roig...).

Els centres patrimonials s'han obert a la societat, davant la necessitat de justificar dia a dia la seva existència amb la presència de públic o usuaris. Fins i tot el sector patrimonial més elitista i burgès, l'art, s'ha transformat i popularitzat. Les exposicions i els museus d'art són els més visitats. Les xifres de visitants del museu Dalí de Figueres són considerables, i augmenten si s'hi inclou l'oferta de l'anomenat triangle dalinià, és a dir Figueres, Púbol i Portlligat. Les visites d'un museu com el d'història de la ciutat de Girona han estat especialment nodrides quan s'hi han ubicat exposicions com la de «L'època de les catedrals», «L'època dels genis»... El mateix ha succeït al Museu d'Art de Girona, amb exposicions com la «De Flandes a Itàlia». En aquesta eclosió popular de l'art hem de tenir present el seu prestigi social i el seu valor distintiu, i també l'esnobisme.

El patrimoni ara ja no és només restauració, conservació, investigació i difusió científica; és educació, divulgació al nivell més bàsic, és rendibilització, és màrqueting; és, en definitiva, gestió. Per tant s'ha imposat progressivament la professionalització dels responsables d'aquesta gestió. Aquestes funcions ja no es poden desenvolupar a estones perdudes, com a distracció, sinó que requereixen especialització i dedicació, per tal d'esdevenir el servei públic que la societat demanda. No hem d'oblidar que fins i tot el patrimoni de titularitat privada és un bé públic.

Aquest procés de professionalització, inherent a la democratització del patrimoni (encara que a molta gent li

pugui semblar contradictori), ha cristallitzat a casa nostra amb la creació de dues associacions sectorials de patrimoni: l'Associació d'Arxivers de Catalunya (1985), amb forta presència de l'àmbit gironí, i l'Associació de Museòlegs de les Comarques de Girona (1989), que ha estat una de les impulsores de l'Associació de Museòlegs de Catalunya (1995). I també ha acabat cridant l'atenció del món acadèmic. La necessitat d'una informació acadèmica per a aquests tècnics és òbvia. A la regió de Girona, la flamant Universitat de Girona ha apostat decididament per aquest camp amb la creació de l'Institut del Patrimoni Cultural (1998).

La regeneració ha estat canalitzada per les institucions públiques que administren i legislen aquest patrimoni. La Diputació de Girona ha anat perdent el seu paper capdavanter, per cedir o compartir protagonisme amb els ajuntaments i la Generalitat de Catalunya. D'entre els administradors gironins, la figura de Joan Saqués té una significació especial.

El Museu d'Art de Girona.

Jordi S. Carreia

BIBLIOGRAFIA

ALBERCH, R. «Arxius i arxivística a les comarques gironines». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 34. 1994

ALCLADE, G., RUEDA, J.M. *Els museus*. Quaderns de la Revista de Girona, 82. Diputació de Girona, Caixa de Girona, 1999.

DD AA «Els arxius». *Revista de Girona*, núm. 197, nov-des, 1999.

Generalitat de Catalunya a les comarques gironines. Obra republicana. Report de la Comissaria Delegada. Girona, 1932.

GONZÁLEZ, A., LACUESTA, R. «1380-1980, sis segles de protecció del patrimoni arquitectònic de Catalunya». *Memòria del Servei de Conservació i Catalogació de Monuments 1983*. Diputació de Barcelona, 1984.

MARQUÈS, J.M., MIRAMBELL, E., PALOL, P. de: *Institut d'Estudis Gironins. Mig segle de vida acadèmica (1946-1996)*. Institut d'Estudis Gironins, 1998.

MARTINELL, C. *Amics de l'Art Vell. Els sis primers anys 1929-1935. Memòria de l'obra realitzada per l'entitat des de la seva fundació fins avui*. Barcelona, 1935.

MIRAMBELL, E. «El archivo Histórico Provincial de Gerona». *Revista de Gerona*, núm. 35, abril-maig-juny, 1966. *Un segle i mig d'història de la Biblioteca Pública de Girona*. Central de Biblioteques, 1998.

ORDIERES, I. *Història de la restauració monumental en España (1835-1936)*. Instituto de Conservación y Restauración de Bienes Culturales. Madrid, 1995.

PLA CARGOL, J. «Comisión Provincial de Monumentos de Gerona. Un siglo de actuación (Memoria)». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 3 (1948), 4 (1949), 5 (1950).

RAHOLA, C. *La ciutat de Girona*. Enciclopèdia Catalunya, 11-12. Ed. Barcino. Barcelona, 1929.

RIURÓ, F. «La lluita per la salvaguarda del Patrimoni Artístic». *Revista de Girona*, núm. 116, maig-juny, 1986.

SOBREQUÉS, J. (dir.) *Catalunya i la Segona República*. Ed. D'Ara. Barcelona, 1983.

La Generalitat ha legislat tots els camps del patrimoni: lleis de biblioteques, d'arxius, de museus, de cultura popular i associacionisme, llei marc de patrimoni...; encara, però, queden pendents importants decrets que regulin aquestes lleis, com ara el de dipòsits de material arqueològic o el de personal tècnic i directiu dels museus.

Conceptualment, cal assenyalar aquests anys com els de la generalització del terme «patrimoni integral». La interacció entre home i medi, entre cultura i natura, quedà definitivament sancionada a la Conferència de Rio (1992) sobre Medi Ambient i Desenvolupament, organitzada per la UNESCO. Aquesta filosofia ha impregnat tots els àmbits de la nostra societat, inclòs el patrimoni. No podrem comprendre mai l'evolució cultural si obviem el seu entorn natural, i mai entendrem la formació del nostre paisatge i de la nostra història natural si no som coneixedors de l'acció de l'home.

El paper dinàmic dels nostres centres gestors del patrimoni es palesa en fets com l'organització de les primeres Jornades d'Arxivística de Catalunya (Ribes de Freser, 1987) i de les segones (Girona, 1991); en les Jornades d'Imatge i Recerca, que es realitzen bianualment d'ençà de 1990 a Girona; en l'organització del primer Congrés Català de Museus Locals i Comarcals (Arbúcies i Olot, 1989) i del segon (Arbúcies, Girona, Olot i Terrassa, 1999); o en les Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, que es fan cada dos anys des de 1992, per esmentar alguns exemples.

A la darrerria del segle hem d'incorporar nous conceptes i funcions dels centres gestors del patrimoni. A tot el que hem esmentat, hem d'afegir-hi la seva funció com a recurs turístic. Les administracions, especialment les locals, han descobert en el patrimoni un recurs per augmentar la seva oferta d'oci cultural, en un període de creixement del turisme que consumeix productes culturals o relacionats amb la

natura. Això explica també la proliferació d'ofertes patrimonials diferents a les tradicionals: parcs arqueològics, centres d'interpretació... Alguns projectes ja són realitat (com el Parc Arqueològic de Serinyà); d'altres encara no, quant al seu tractament com a parcs (Empúries, Ullastret, Roses, Sant Pere de Rodes); i molts posen sobre la taula una problemàtica nova i molt polèmica: els centres de patrimoni, sense patrimoni. Aquests centres poden jugar amb reproduccions o imatges virtuals, que poden tenir la mateixa efectivitat que el patrimoni original, però sense els seus costos de conservació i emmagatzemament. El multimèdia substitueix el patrimoni; el microfilm o la imatge digitalitzada, el document. Aleshores la relativització de l'original, la seva desmitificació estan servides. La pregunta queda sobre la taula: cal conservar tot el patrimoni? Aquest és un interrogant que s'haurà de respondre en el segle XXI.

Un altre concepte introduït a final del segle XX és el de «valoració del patrimoni», i per primera vegada aquesta valoració no ho és només en termes de servei cultural, sinó en termes econòmics. L'objecte patrimonial té un preu de mercat, el manteniment dels centres patrimonials té un cost; per tant la seva producció no és gratuïta. I sobretot, el patrimoni comença a tenir una demanda social.

El segle XX ha aportat notables canvis al nostre concepte de patrimoni. Hem passat de l'elitisme a la democratització, del voluntarisme a la professionalització, del menyspreu a la valoració (encara insuficient, però); de la història, l'arqueologia, els monuments i les belles arts i les lletres al patrimoni integral.

Joan Boadas

(Arxiu Històric Municipal de Girona).

Josep Maria Llorens

(Museu d'Arqueologia de Catalunya-Girona).

Josep Manuel Rueda

(Museu Etnològic del Montseny, La Gabella d'Arbúcies).